

**झोपडीधारकांच्या पात्र-अपात्रतेबाबत
पुरवणी परिशिष्ट-२ तयार करण्याबाबत.**

**महाराष्ट्र शासन
गृहनिर्माण विभाग,
शासन परिपत्रक क्रमांक संकीर्ण-२०२३/प्र.क्र.९२/झोपनि-२
मादाम कामा मार्ग, हुतात्मा राजगुरु चौक,
मंत्रालय, मुंबई ४०० ०३२
दिनांक १२ जानेवारी, २०२४**

- वाचा -** (१) गृहनिर्माण विभाग, शासन निर्णय क्रमांक झोपुधो-१००१/प्र.क्र.१२५/१४/झोपसु-१,
दिनांक १६/०५/२०१५
(२) गृहनिर्माण विभाग, शासन निर्णय क्रमांक झोपुधो-०८१०/प्र.क्र.९६/२०१८/झोपसु-१,
दिनांक १६/०५/२०१८

प्रस्तावना :-

महाराष्ट्र झोपडपट्टी क्षेत्र (सुधारणा, निर्मुलन व पुनर्विकास) अधिनियम, १९७१ तसेच महाराष्ट्र झोपडपट्टी क्षेत्र (सुधारणा, निर्मुलन व पुनर्विकास) (सुधारणा) अधिनियम, २०११ आणि महाराष्ट्र झोपडपट्टी क्षेत्र (सुधारणा, निर्मुलन व पुनर्विकास) (सुधारणा) अधिनियम, २०१४ च्या तरतुदी नुसार दिनांक ०१/०१/२००० या अर्हता दिनांक रोजी अथवा त्या पुर्वी अस्तित्वात असलेल्या शासकीय, निमशासकीय व खाजगी जमिनींवरील घोषित तसेच गणनाकृत झोपडीत प्रत्यक्ष राहत असलेल्या झोपडीवासीयाचा निवारा संरक्षित करण्यात आलेला आहे. त्या अनुषंगाने झोपडी दिनांक ०१/०१/२००० अथवा त्यापुर्वीपासूनची संरक्षण प्राप्त असल्याचे ठरविण्याबाबत तसेच त्यात प्रत्यक्ष राहणाऱ्या झोपडीवासीयाचा निवारा निश्चित करण्याबाबत वाचा क्र.१ येथील दिनांक १६/०५/२०१५ च्या शासन निर्णयान्वये मार्गदर्शक सूचना निर्गमित करण्यात आलेल्या आहेत. तसेच झोपडी दिनांक ०१/०१/२०११ अथवा त्यापुर्वीपासूनची सशुल्क पुनर्वसन योग्य असल्याचे ठरविण्याबाबत तसेच त्यात प्रत्यक्ष राहणाऱ्या झोपडीवासीयाचा निवारा निश्चित करण्याबाबत वाचा क्र.२ येथील दिनांक १६/०५/२०१८ च्या शासन निर्णयान्वये मार्गदर्शक सूचना निर्गमित करण्यात आल्या आहेत. सदरचे दोन्ही शासन निर्णय निर्गमित करण्यापुर्वीच्या निकषानुसार अपात्र ठरलेल्या झोपडीधारकांनी दिनांक १६/०५/२०१५ व दिनांक १६/०५/२०१८ च्या शासन निर्णयान्वये विहित केलेल्या जोडपत्रात व त्यात विहित केलेल्या पुराव्यांच्या आधारे पात्रतेसाठी अर्ज केल्यानंतर त्यांच्या पात्रतेबाबत पुरवणी परिशिष्ट-२ अपिलीय अधिकाऱ्यांकडून निर्गमित होत असल्याची बाब शासनाच्या निर्देशनास आलेली आहे. त्यामुळे झोपडीधारकांच्या पात्र- अपात्रतेबाबत पुरवणी परिशिष्ट-२ निर्गमित करण्यासंदर्भात खालीलप्रमाणे सूचना देण्यात येत आहेत.

शासन परिपत्रक-

वाचा क्र.१ येथील दिनांक १६/०५/२०१५ व वाचा क्र.२ येथील दिनांक १६/०५/२०१८ च्या शासन निर्णयातील अनुक्रमे परिच्छेद-४ व ३ मध्ये या दोन शासन निर्णयानुसार झोपडीधारकांची झोपडी संरक्षण पात्र/सशुल्क पुनर्वसनास पात्र ठरविण्यासाठी/झोपडीवासीयांचा निवारा निश्चित करण्यासाठी सक्षम प्राधिकाऱ्यांकडे आवश्यक त्या कागदपत्रांसह/पुराव्यांसह प्रकरण परतवे विहित जोडपत्रात (दिनांक १६/०५/२०१५ च्या शासन निर्णयासोबतचे जोडपत्र ३ व ४ आणि दिनांक १६/०५/२०१८ च्या शासन निर्णयासोबतचे जोडपत्र-३ व ४) अर्ज करणे आवश्यक आहे. झोपडीधारकांनी दिनांक १६/०५/२०१५ व दिनांक १६/०५/२०१८ च्या शासन निर्णयांसोबतच्या विहित जोडपत्रांमध्ये अर्ज केल्यानंतर त्याने सादर केलेल्या पुराव्यांची पडताळणी करून झोपडीधारकांची पात्रता तपासणे व त्यानंतर झोपडीधारकास पात्र-अपात्र ठरविण्याची कार्यवाही संबंधित अधिसूचित सक्षम प्राधिकारी यांच्याकडूनच होणे आवश्यक आहे. तसेच मंजूर असलेल्या झोपडपट्टी पुनर्वसन योजनेत अपात्र ठरलेल्या झोपडीवासीयांनी दिनांक १६/०५/२०१५ च्या शासन निर्णयानुसार जोडपत्र-३ व ४ मधील अर्ज अधिसूचित सक्षम प्राधिकाऱ्यांकडे सादर करणे आवश्यक आहे. त्याचप्रमाणे सध्या मंजूर असलेल्या झोपडपट्टी पुनर्वसन योजनेमध्ये संरक्षणपात्र न ठरलेल्या झोपडीवासीयांनी दिनांक १६/०५/२०१८ च्या शासन निर्णयानुसार जोडपत्र-३ व ४ मधील अर्ज देखील संबंधित अधिसूचित सक्षम प्राधिकाऱ्यांकडे सादर करणे आवश्यक आहे. म्हणजेच सशुल्क पुनर्वसन योग्य पात्र ठरण्यासाठी, कोणत्याही अपात्र झोपडीधारकांनी अथवा निर्णय न झालेल्या झोपडीधारकांनी संबंधित सक्षम प्राधिकारी यांच्या कार्यालयाकडेच अर्ज सादर करणे आवश्यक आहे. अशा प्रकारे शासन निर्णय दि.१६/०५/२०१५ व दि.१६/०५/२०१८ च्या शासन निर्णयाप्रमाणे प्राप्त होणाऱ्या जोडपत्र-३ व ४ बाबत संबंधित सक्षम प्राधिकारी यांच्याकडूनच कार्यवाही होणे आवश्यक असल्याने असे कोणतेही अर्ज परस्पर अपिलीय प्राधिकारी यांनी स्वीकारू नयेत.

उच्च स्तरीय समिती, मंत्रालय, मुंबई यांच्या दिनांक ०७/०३/२००९ रोजी झालेल्या १७ व्या बैठकीच्या इतिवृत्तातही परिशिष्ट-२ मध्ये नाव समाविष्ट नसलेल्या झोपडीधारकांची चौकशी करून सुधारित परिशिष्ट-२ जारी करण्याची कार्यवाही संबंधित सक्षम प्राधिकारी यांनी करणे आवश्यक आहे, असे नमूद केलेले आहे. म्हणजेच वरील प्रमाणे कार्यवाही करताना/ पुरवणी परिशिष्ट-२ तयार करताना करावयाची कार्यवाही ही संबंधित सक्षम प्राधिकारी यांच्याकडून करण्यात यावी.

२. उपरोक्त दिनांक १६/०५/२०१५ व दिनांक १६/०५/२०१८ हे दोन्ही शासन निर्णय निर्गमित होण्यापूर्वी अस्तित्वात असलेल्या निकषानुसार झोपडीधारक अपात्र ठरलेले असले तरी शासनाने नव्याने निकष विहित केल्यानंतर त्या निकषानुसार त्याची पात्रता तपासण्याची कार्यवाही पुनर्रक्षण/पुनर्विलोकनात मोडणारी नाही. पुनर्रक्षण अथवा पुनर्विलोकन म्हणजेच आहे त्याच परिस्थितीत नव्याने समोर आलेल्या कागदपत्र/पुराव्यांच्या आधारे एखाद्या प्रकरणाची पुनर्तपासणी करणे होय. परंतु, दिनांक १६/०५/२०१५ व दिनांक १६/०५/२०१८ च्या शासन निर्णयान्वये विहित

केलेल्या नवीन निकषांनुसार, अगोदर अपात्र ठरलेल्या झोपडीधारकांची पात्रता तपासणे ही कार्यवाही पुनर्रिक्षणाची/पुनर्विलोकनाची कार्यवाही ठरत नाही.

३. सक्षम प्राधिकारी यांनी झोपडीधारकास अपात्र ठरविल्यानंतर संबंधित झोपडीधारक, महाराष्ट्र झोपडपट्टी क्षेत्र (सुधारणा, निर्मुलन व पुनर्विकास) अधिनियम, १९७१ च्या कलम ३५ नुसार अपिलीय प्राधिकाऱ्यांकडे अपील दाखल करतात. सदर अपील दाखल झाल्यानंतर कलम ३५(४) नुसार त्यावर कार्यवाही करताना संबंधित झोपडीधारक व सक्षम प्राधिकारी यांची सुनावणी घेवून, अपिलीय प्राधिकाऱ्यांकडून झोपडीधारकांच्या पात्र-अपात्रतेबाबत निर्णय घेतले जातात. अर्थात हे काम अर्ध-न्यायीक (Quasi Judicial) स्वरूपाचे असल्याने, या अपील प्रकरणात अपिलीय प्राधिकाऱ्यांकडून बोलके आदेश (Speaking Order) निर्गमित होणे आवश्यक आहे. त्यामुळे यापुढे अपिलीय प्राधिकाऱ्यांकडून परिशिष्ट-२ अथवा पुरवणी परिशिष्ट-२ निर्गमित करण्यात येवू नयेत.

४. अपर जिल्हाधिकारी तथा अपिलीय प्राधिकारी यांनी यापुर्वी निर्गमित केलेल्या परिशिष्ट-२/पुरवणी परिशिष्ट-२ च्या प्रकरणात निर्गमित केलेल्या आदेशाच्या अनुषंगाने, अभिलेखाचे जतन होण्याच्या दृष्टीने विहित नमुन्यातील परिशिष्ट-२/पुरवणी परिशिष्ट-२ संबंधित सक्षम प्राधिकारी कार्यालयाकडून निर्गमित करण्यात यावेत. त्यासाठी अपर जिल्हाधिकारी तथा अपिलीय प्राधिकारी यांनी त्या-त्या संबंधित सक्षम प्राधिकाऱ्यांकडे याबाबतचा आवश्यक तो अभिलेख सुपूर्द करावा. असा अभिलेख प्राप्त झाल्यानंतर संबंधित सक्षम प्राधिकारी यांनी अपर जिल्हाधिकारी तथा अपिलीय प्राधिकारी यांनी परिशिष्ट-२/पुरवणी परिशिष्ट-२ संदर्भात निर्गमित केलेल्या आदेशातील झोपडीधारकाच्या पात्रता/अपात्रतेबाबत कोणताही फेरफार न करता व झोपडीधारकांकडून कोणतेही कागदपत्र व पुराव्याची मागणी न करता, केवळ अभिलेख जतन करण्याच्या दृष्टीने विहित नमुन्यातील परिशिष्ट-२/पुरवणी परिशिष्ट-२ निर्गमित करावे.

५. दिनांक १६/०५/२०१५ व दिनांक १६/०५/२०१८ च्या शासन निर्णयातील अनुक्रमे परिच्छेद ४ व ३ नुसार झोपडीधारकांकडून विहित जोडपत्रात व आवश्यक त्या कागदपत्रांसह प्राप्त होणाऱ्या अर्जावर सक्षम प्राधिकारी यांच्या स्तरावरच योग्य तो निर्णय घेण्यात यावा. जर असे अर्ज अपिलीय प्राधिकाऱ्यांकडे प्राप्त झाले तर ते अर्ज अपिलीय प्राधिकारी यांनी संबंधित सक्षम प्राधिकाऱ्यांकडे वर्ग करावेत. सक्षम प्राधिकाऱ्यांकडून या अर्जासंदर्भात घेतल्या जाणाऱ्या निर्णयाने व्यथित होणाऱ्या झोपडीधारकास महाराष्ट्र झोपडपट्टी क्षेत्र (सुधारणा, निर्मुलन व पुनर्विकास) अधिनियम, १९७१ च्या कलम ३५ नुसार अपिलीय प्राधिकाऱ्यांकडे अपील दाखल करता येईल.

६. अपिलीय प्राधिकाऱ्यांकडे झोपडीधारकांनी दाखल केलेल्या अपील प्रकरणांच्या सुनावणीच्यावेळी अपीलार्थी म्हणजे झोपडीधारक व ज्याच्या निर्णयाने झोपडीधारक व्यथित झालेला आहे अथवा ज्या निर्णयाच्या विरुद्ध झोपडीधारकाने अपील दाखल केले आहे त्या सक्षम प्राधिकाऱ्याने किंवा त्यांच्या कार्यालयातील प्रकरणाची माहिती असलेल्या जबाबदार अधिकारी/कर्मचारी यांनी

अपीलीय प्राधिकाऱ्याकडे सुनावणीसाठी उपस्थित राहणे आवश्यक व अनिर्वाय आहे, याची सर्व सक्षम प्राधिकाऱ्यांनी नोंद घ्यावी व याची जाणीव कार्यालयातील जबाबदार अधिकारी/कर्मचारी यांना करून देण्यात यावी.

७. सदरहू शासन परिपत्रक महाराष्ट्र शासनाच्या www.maharashtra.gov.in या संकेतस्थळावर उपलब्ध करून देण्यात आले असून, त्याचा संकेतांक २०२४०११२१६४६०३९७०९ असा आहे. हे शासन परिपत्रक डिजिटल स्वाक्षरीने साक्षांकित करून काढण्यात येत आहे.

महाराष्ट्राचे राज्यपाल यांच्या आदेशानुसार व नावाने,

(अरविंद शेटे)

अवर सचिव, महाराष्ट्र शासन

प्रति,

१. मा. राज्यपाल यांचे सचिव
२. मा. मुख्यमंत्री यांचे अपर मुख्य सचिव
३. मा. सभापती, विधान परिषद/ मा. अध्यक्ष, विधानसभा
४. मा. विरोधी पक्षनेता विधान परिषद/मा. विरोधी पक्षनेता, विधानसभा
५. मा. मंत्री (गृहनिर्माण) यांचे खाजगी सचिव
६. सर्व विधानसभा आणि विधान परिषद सदस्य
७. मुख्य सचिवांचे सह सचिव
८. महालेखापाल (लेखा व अनुज्ञेयता / लेखापरीक्षा), महाराष्ट्र - १, मुंबई.
९. महालेखापाल (लेखा व अनुज्ञेयता/लेखापरीक्षा), महाराष्ट्र-२, नागपूर.
१०. महाअधिवक्ता, मुंबई उच्च न्यायालय, मुंबई.
११. शासनाचे सर्व अपर मुख्य सचिव/प्रधान सचिव/सचिव,
१२. सर्व महानगरपालिका आयुक्त,
१३. महानगर आयुक्त, मुंबई महानगर व प्रदेश विकास प्राधिकरण, वांद्रे (पूर्व), मुंबई
१४. उपाध्यक्ष व मुख्य कार्यकारी अधिकारी, महाराष्ट्र गृहनिर्माण व क्षेत्रविकास प्राधिकरण, गृहनिर्माण भवन, वांद्रे (पूर्व), मुंबई-५१
१५. मुख्य कार्यकारी अधिकारी, झोपडपट्टी पुनर्वसन प्राधिकरण, मुंबई / पुणे-चिंचवड क्षेत्र / नागपूर/ठाणे.
१६. विशेष कार्य अधिकारी, धारावी पुनर्विकास प्रकल्प, गृहनिर्माण भवन, वांद्रे (पूर्व) मुंबई ५१
१७. जिल्हाधिकारी, मुंबई शहर / मुंबई उपनगर जिल्हा
१८. अपर जिल्हाधिकारी (अति./निष्का.) मुंबई शहर / पश्चिम उपनगरे / पूर्व उपनगरे
१९. मुख्य अधिकारी, मुंबई गृहनिर्माण व क्षेत्रविकास मंडळ, गृहनिर्माण भवन, वांद्रे (पूर्व) मुंबई ५१
२०. गृहनिर्माण विभागातील सर्व सहसचिव/उपसचिव/ अवर सचिव/ कक्ष अधिकारी
२१. निवड नस्ती (झोपनि-२)